

tant and relevant to us are questions relating to the origin of American cuisine. American culinary discourse is a reflection of national identity. In this context, it is often referred to food habits and preferences and recipe that serve as symbolic signs, culture markers, and factors of national identity. The article shows transformation of culinary ideas of American cuisine and how the American culinary discourse reflected in the formation of national identity. The national identity of American cuisine will take its place in the content of the food studies of culinary practices.

Key words: transformation, the concept of national identity, the analysis of food studies, recipe, the American cuisine, food culture, culinary practices.

Лариса ИЩЕНКО, Наталья ГЛУШАНИЦЯ
г. Киев

ТРАНСФОРМАЦИЯ КУЛИНАРНЫХ ИДЕЙ: НАЦИОНАЛЬНАЯ ИДЕНТИЧНОСТЬ АМЕРИКАНСКОЙ КУХНИ

В статье описаны результаты анализа, относительно научных источников, о содержании понятия национальная идентичность вообще и аспектов, которые подтверждают или опровергают национальную идентичность американской кухни. Важными и актуальными нам представляются вопросы, касающиеся происхождения блюд американской кухни. Американский кулинарный дискурс есть отражением национальной идентичности. Национальная идентичность американской кухни займет свою нишу в контенте исследования кулинарных практик.

Ключевые слова: трансформация, американская кухня, кулинарные идеи, дискурс, национальная идентичность.

Стаття надійшла до редколегії 08.04.2017

УДК 821.161.2

Олена ІЩЕНКО

м. Суми

HeleneIshchenko@ua.fm

СПЕЦИФІКА ХРОНОТОПУ В РОМАНІ «ГОРЯНИН. ВОДИ ГОСПОДНІХ РУСЕЛ» МИРОСЛАВА ДОЧИНЦЯ

Статтю присвячено дослідженню специфіки хронотопу в романі «Горянин. Води Господніх русел» М. Дочинця та її впливу на жанровий код твору. Проаналізовано особливості моделювання часопростору за допомогою фрагментарної оповіді, зміщенню часових і просторових площин, ретроспекції, монтажу. Зазначено, що домінування внутрішнього хронотопу зумовлює притчовий характер роману. У дослідженні зацентровано на художній опозиції Свій/Чужий простір як засоби моделювання психопортрета героя.

Ключові слова: художній час і простір, роман-притча, внутрішній хронотоп, ретроспекція, Свій/Чужий простір.

Від своєї появи у літературознавстві у кінці XIX – на початку XX століття проблема хронотопу не втрачає актуальності. До вивчення категорій часу і простору зверталися М. Бахтін, Н. Копистянська, Ю. Лотман, Б. Мейлах, О. Потебня, А. Темирболат та ін. Дослідження будь-якого художнього твору не може вважатися ґрунтовним і цілісним без урахування хронотопічного аналізу.

У художній літературі філософське поняття співвідношення часу і простору розглядається як взаємозв'язок матеріальних речей, подій, явищ. Названі абстрактні поняття визначаються як єдине ціле: час зосереджується на певній

події, завдяки чому конкретизується простір, стає невід'ємною частиною сюжету [1; 7; 12]. Зміна одного компоненту призводить до автоматичної трансформації іншого. М. Бахтін про часопростір у художньому творі зазначає: «Хронотоп у літературі має суттєве жанрове значення. Можна просто сказати, що жанр і жанрові різновиди визначаються саме хронотопом... <...> Хронотоп як формально-змістова категорія визначає (суттєво) і образ людини у літературі; цей образ завжди суттєво хронотопічний» [1]. Ю. Лотман наголошує на тому, що художній простір не варто ототожнювати з реальним фізичним, адже у літературному творі

створюється модель світу певного автора, яку висловлено мовою його просторових уявлень, просторових категорій [див. про це: 8]. З огляду на думку Н. Копистянської, представлений у творі художній час також потрібно розглядати як частину створеного автором художнього світу, адже це «менша чи більша адекватність його реальному часу, що залежить від епохи, естетики мистецького напрямку, жанру, індивідуальності автора» [7, 41]. Залежно від творчого задуму письменника, час у тексті твору може набувати різноманітних форм: співпадати з об'єктивною дійсністю, моделювати майбутнє, повертати героя і реципієнта у минуле. Б. Мейлах слушно зауважує, що «просторово-часові уявлення, зберігаючи за собою об'єктивну основу, стають не лише засобом передавання думок, почуттів і переживань героїв і авторів, а й слугують узагальненню найскладніших процесів дійсності. Часопростір визначає художню єдність літературного твору в його відношенні до реальної дійсності, наголошуючи на оціночній складовій хронотопу в художньому творі» [9, 6]. О. Потебня вважає, що мистецтво відображає реальний світ, у якому час і простір мають вирішальне значення. На думку вченого, «часопростір є чинником створення не лише тексту, а й підтексту, контексту, надтексту як психологічний, філософський, етико-моральний чинник» [цит. за: 10, 210]. Отже, завдяки хронотопу стає можливим діалог між автором і героєм, автором і читачем, героєм і читачем, який допомагає співіснувати разом із письменником і його героєм у єдиному художньому часі і просторі у межах літературного твору.

В останні десятиліття українська література збагатилася творчістю письменників, які створюють нові жанрові форми й сміливо експериментують з існуючими. Художні особливості та тематико-проблемний діапазон романів сучасного українського автора М. Дочинця викликають зацікавлення дослідників. Однак на сьогодні творчість письменника не простудійована з позицій хронотопічного аналізу. Мета пропонованої статті – проаналізувати специфічні особливості художнього часу і простору роману «Горянин. Води Господніх русел» М. Дочинця та їхній вплив на жанровий код твору.

В основі роману «Горянин. Води Господніх русел» історія звичайної людини, яка нічим не виокремлюється серед оточення, однак має великий духовний потенціал. Життя Горянина, на відміну від долі Андрія Ворона, головного героя

романів «Вічник» і «Світован», не насичене пригодами, фізичними й психологічними випробуваннями. Від народження й до поважного віку він жив у домі пращурів, дотримувався родинних традицій, постійно працював. Усталений і неквапливий темп його життя, сповнений буденних клопотів, змінює стихія. Герой переживає потрясіння від втрати дружини та, як він вважає, «зради» Ріки, яку все життя поважав і ставився як до живої істоти. В основі сюжету роману – боротьба Горянина за збереження рідного простору, що належав його Родові протягом багатьох поколінь. Для героя – це вияв поваги до пам'яті рідних, святий обов'язок, виконання якого підтримує фізичні й душевні сили, керує намірами і вчинками.

У мережі Інтернет можна знайти розповідь С. Благодарова про подвиг Сергія Горянина, який урятував від стихії рідне село [див. про це: 2]. Наскільки ця інформація відповідає дійсності з'ясувати неможливо. М. Дочинець у романі «Горянин» наголошує, що його герой – реальна людина, з якою він особисто знайомий, чим прагне створити ілюзію документальності зображуваного. Використання письменником художнього домислу допомагає створити біографічну основу твору. Це дає підстави Л. Скорині визначити його жанр як модерний «життєвий роман», що «ґрунтується на змалюванні долі особистості, котра перебуває в пошуках істини, формування того життєвого алгоритму, який дозволить їй досягти гармонії з Всесвітом» [11]. Автор не просто подає факти з життя героя, а наповнює оповідь філософським підтекстом, чим розширює проблемно-тематичне коло роману порівняно з можливим першоджерелом.

У романі «Горянин» М. Дочинець дотримується традицій життєвої нарації: міститься розповідь про дитинство героя, простежений шлях духовного зростання, наявний повчальний висновок. Письменник, наслідуючи особливості агіографічної літератури, використовує в романі «Горянин» ідею про «стягання духу», що реалізується в формі життєпису людини, яка може бути зразком для інших завдяки винятковим чеснотам та духовним подвигам. «Для мене ці слова визначальні, – зауважує автор, – адже у стяганні Духу – наша сила, наш порятунок, наш духовний стрижень, і ось ця книжка про це. Що кожен наш день – це сходження на вершину і падіння в нікуди. Якщо весь світ, здається проти тебе – і люди, і обставини і природа – ти мушиш піднятися і піти» [6]. Суттєвою відмінністю

є те, що письменник має на меті простежити психологічний процес духовного зростання свого героя, а не довести його святість.

А. Темірболат виокремлює у сучасній літературі соціальний, культурно-історичний, фантастичний, біологічний, фізичний та міфопоетичний типи хронотопів, зазначаючи, що соціальний часопростір має два рівні – зовнішній (соціальне буття людини) та внутрішній (простежує світосприйняття героя) [див. про це: 12]. Роман «Горянин» побудований за принципом внутрішнього хронотопу, для якого визначальним є духовний світ, свідомість, пам'ять та уява головного героя. Зовнішній хронотоп, який подає інформацію про реальність зображуваного у творі та оточення героїв, має допоміжне значення. Твір побудований за принципом двоплановості, який полягає в перевазі моралізаторського підтексту над сюжетом. Зазначені специфічні особливості дають підстави розглядати аналізований твір М. Дочинця як роман-притчу, адже «притча не зображує, а повідомляє про певну ідею, беручи за свою основу принцип параболи: оповідь немовби віддаляється від даного часопростору і, рухаючись по кривій, повертається назад, висвітлюючи явище художнього осмислення у філософсько-естетичному аспекті» [3, 560]. Особливе значення для розкриття філософського наповнення роману мають спогади головного героя. Горянин не просто пригадує минулі події, а й намагається їх оцінювати, використовуючи набутий досвід. А. Темірболат уважає, що «пам'ять організовує весь психічний досвід людини, забезпечуючи наступність хронотопу, діалог минулого з сьогоденням і майбутнім. Завдяки їй час не йде безповоротно» [12, 29]. М. Дочинець активно використовує виражальні можливості зворотного часу, надаючи можливість хронотопу керувати сюжетною лінією.

Життя Горянина після смерті дружини поділяється на «до» і «після». Відомості про події, що передували трагедії, представлені у вигляді спогадів головного героя, які подаються не систематично. Фрагментарність дає можливість авторові обирати важливі епізоди з життя персонажа для реалізації його творчого задуму – показати приклад незламності сили духу. Спогади та філософські міркування з'являються у свідомості головного героя найчастіше під впливом асоціацій та емоцій, пов'язаних із рідним домом, речами рідних людей: «Щось аж стислося йому під дихом, – зазначає наратор, –

коли вложив руку в оту купку. Речі, як окрушини часу, підсилили в ньому почуття проминулості, своєї сирітливості. <...> Тепер здавалося, що в них живуть їх душі» [4, 184]. Ретроспекція зміщує часові й просторові площини, відбувається переплетіння спогадів головного героя зі спогадами його рідних. Щоб досягти максимального ефекту, письменник використовує принцип монтажу, який допомагає органічно поєднувати асоціативно пов'язані фрагменти. У викладі біографічного матеріалу відсутня хронологічна послідовність. Особливістю нарації є те, що Горянин здатен знову пережити своє минуле і сприймати події з життя рідних так, наче був їх свідком.

Традиційно для своєї творчості, у романі «Горянин» М. Дочинець не акцентує на звичайному імені головного героя, надаючи перевагу метафоричним та загальним назвам. Цей художній прийом допомагає у визначенні жанрової приналежності твору, адже образ мудрої літньої людини, який визначається автором як зразок для наслідування – характерна ознака роману-притчі. У романі М. Дочинця «бути горянином» означає не просто проживати у гірській місцевості з відповідною природою і кліматом. На переконання письменника простір, який оточує героя має вирішальне значення у його самоідентифікації та процесі формування національної ідентичності. Досліджуючи функціональність художнього простору в поезії літературного твору, Н. Копистянська акцентує на тому, що «автор характеризує свого героя (а водночас і самого себе) через простір, який його задовольняє матеріально, духовно, а також і відношенням до цього простору, у якому він добровільно чи примусово знаходиться» [7, 92]. Ці слова можемо вповні віднести до творчої манери М. Дочинця, романи якого мають елементи автобіографізму (простежується у філософських, релігійних та моральних аспектах). Письменник в одному з інтерв'ю зазначає: «Місце – це дуже важливо. Мій вчитель Андрій Ворон сказав, що ми – люди місця, і де б ми не були – ми вдома. Це дуже глибока філософія, тобто ти маєш прийняти це місце і воно прийме тебе. Ти почувашся своїм, коли ти – частина місця, тоді ти дістаєш підживлення, силу» [5]. З огляду на це, особливого значення у контексті роману «Горянин» набуває авторська концепція художньої опозиції Свій/Чужий простір, яка є засобом моделювання психопортрета героя.

В основі світоглядних позицій Старого знаходиться поняття про рідну землю – Свій простір, який представлений: домом, що належав його пращурам; землею, на якій він побудований; цвинтарем, де починають представники Роду; найближчим природним оточенням. М. Дочинець – майстер пейзажних замальовок – подає такий опис Свого простору героя: «Зоддалік від курної дороги, від липких очей людських, під кучматим наростом скелі, оточена поясом Ріки, мрійно лежала їх родова царина. Як у Бога під пахвою лежала. <...> Тут, у тепломуду видолинку, і трави зріли раніше, і куц рясніше брався цвітом, і живиця пахла гостріше, і дихалося густіше, бо воздухи повнилися лоскітним серпанком водограїв» [4, 15]. У контексті роману особливого значення набуває символічний образ Ріки: «Вона несла незбагненну присутність дому, рідної обжитої царини, прибитої до дикої гори теплими п'ятами його пращурів і його мізерними спритними ноженятами» [4, 76]. Самобутність світоцуття героя виявляється в найменуванні ним цього комфортного простору «своїм берегом», повз який тече ріка його Роду. «Ця книга про рід: щоб людина прийняла себе, вона має спочатку прийняти свій рід – це важливо на рівні нашого психогенетичного здоров'я...», – зазначає М. Дочинець [6]. Вирішальним чинником, що вплинув на формування світогляду Горянина, стало родинне виховання. Саме завдяки своєрідним «урокам виживання», заснованих на власному досвіді діда Микули, він дізнається про значення простору в житті людини. У дитинстві дід прив'язував головного героя до дерева і примушував боронитися від своїх нападів і захищати «житечний клапот». Сформульована у ті роки життєва позиція збереглася в пам'яті героя назавжди: «Ти не зійдеш із цього місця нікуди. Хіба що в небо» [4, 154]. Своєрідність образу Горянина полягає у тому, що він є посередником між минулим свого Роду та сьогоденням.

Коло спілкування Горянина завжди було обмежене родиною, найближчими сусідами та людьми, що піднімалися до них у справах. Після смерті дружини воно звужується ще більше. Герой прагне якомога менше зустрітися з людьми, щоб уникнути зайвих запитань. Необхідність вирішувати побутові проблеми примушує Старого опинитися за межами свого «родового гнізда» і сходити з гір у село – Чужий простір, де він відчуває себе зайвим. Автор використовує словесні маркери (кіоск, пиво,

сільодка, гардеробниця) для того, щоб підкреслити відчуження героя від реалій суспільного життя.

Горянин не боїться самотності, адже вона допомагає зосередитися на прагненні віднайти психологічну рівновагу, адаптуватися до змін, що відбулися після трагедії. Герой після лікування, яке тривало півтори місяці, повернувся додому і відчуває певну дезорієнтацію у сприйманні Свого простору: «Те, що відкрилося його погляду, не було його звичним двором. Дві смереки, вивергнуті з корінням, покрили двір навхрест. Хвоя їх уже побуріла, і між пігільям чорніла потрощена стріха. Хижа вищирялися битим склом вікна. Двері шарпав вітер, і звук цей могильним протягом перейшов через груди старого» [4, 9]. Горянин намагається не думати про втрату, всі свої думки присвячуючи виконанню обов'язку перед представниками Роду.

Поступово рідна домівка та її природне оточення допомагає героєві позбутися відчуження та знову ідентифікувати генетично рідний простір як Свій. У романі М. Дочинця «Горянин. Води Господніх русел» категорії часу і простору виконують традиційну функцію сюжетотворення і є засобом організації тексту. Хронотопний аналіз допоміг виокремити у творі специфічні ознаки роману-притчі: філософічність, морально-етичне навантаження, відповідний літературний тип героя – носія певної ідеї, двоплановість. Використання автором ретроспекції допомагає простежити шлях духовного оновлення Горянина. Письменник активно використовує прийом монтажу, чергуючи асоціативно пов'язані фрагменти з різних часових і просторових площин, формуючи єдину оповідь-мозаїку про Рід. Художнє представлення опозиції Свій/Чужий простір сприяє висвітленню проблеми самоідентифікації головного героя. Категорії часу і простору роману «Горянин» наповнені глибоким філософським змістом та закодованим підтекстом. Уважаємо перспективним застосування хронотопного аналізу для подальшого дослідження романів «Вічник. Сповідь на перевалі духу», «Світован. Штудії під небесним шатром», «Криничар. Діярюш найбагатшого чоловіка Мукачівської домінії», «Мафтей. Книга, написана сухим пером» М. Дочинця.

Список використаних джерел

1. Бахтин М. Формы времени и хронотопа в романе. Очерки по исторической поэтике [Электронный ресурс] / М. Бахтин. – Режим доступа: <http://philologos.narod.ru/bakhtin/hronotop/hronmain.html>

2. Благодаров С. Старик и речка [Электронный ресурс] / С. Благодаров. – Режим доступа: <http://www.geniusmaster.name/2008/08/30/sila-namereniya>.
3. Гром'як Р. Літературознавчий словник-довідник / Р. Гром'як, Ю. Ковалів та ін. – К. : Академія, 2007. – 752 с.
4. Дочинець М. Горнянин. Води Господніх русел. Роман / М. Дочинець. – Мукачево : Карпатська вежа, 2013. – 311 с.
5. Дочинець М. «Я беру скарби нашого Закарпаття і вкладаю їх у твори» [Електронний ресурс] / М. Дочинець. – Режим доступа: <http://unicum-zak.info/uk/content/myroslav-dochynets-ya-beru-skarby-nashogo-zakarpattya-i-vkladayu-yih-u-tvory>.
6. Кашуба Т. Мирослав Дочинець: «Новий роман – про стяжання духу: в ньому наш порятунок, наша сила» [Електронний ресурс] / Т. Кашуба. – Режим доступа: <http://zakarpattya.net.ua/News/105618-Myroslav-Dochynets-Novyi-roman---pro-stiazhannia-dukhu-v-nomu-nash-poriatunok-nasha-syla>.
7. Копистянська Н. Час і простір у мистецтві слова: монографія / Н. Копистянська. – Львів : ПАІС, 2012. – 344 с.
8. Лотман Ю. Анализ поэтического текста / Ю. Лотман. – Л. : Просвещение, 1972. – 270 с.
9. Мейлах Б. Проблема ритма, пространства и времени в комплексном изучении творчества / Б. Мейлах // Ритм, пространство и время в литературе и искусстве / [ред. Коллегия: Б. Егоров, Б. Мейлах, М. Сапаров]. – Л. : Наука, 1974. – 298 с.
10. Пилипюк Л. Художній простір у творчості О. Бальзака / Л. Пилипюк // Одеський лінгвістичний вісник. – 2014. – Вип. 4. – С. 210–214.
11. Скорина Л. «На своєму березі...»: необов'язкові міркування про книгу Мирослава Дочинця «Горнянин» [Електронний ресурс] / Л. Скорина. – Режим доступа: <http://miroslav-dochinets.com/рецензії/87.html>.
12. Темирболат А. Категории хронотопа и темпорального ритма в литературе. Монография. – Алматы : Ценные бумаги, 2009. – 504 с.

Helena ISHCENKO

Sumy

FEATURES OF CHRONOTYPE IN NOVEL «HIGHLANDER» BY MYROSLAV DOCHYNETS

The article researches the features of chronotype in novel «Highlander» by Myroslav Dochynets and their influence on the genre code. The features of modeling of artistic time and space with fragmented narrative, artistic receptions of moving and substituting of temporal planes, flashbacks, montage are analyzed. The study reviewed the dominance of internal chronotype helps to define the genre of novel. The artistic opposition Own/Alien space as way of modeling of character's psychology is analyzed.

Key words: artistic time and space, parable, internal chronotype, flashback, Own/Alien space.

Елена ИЩЕНКО

г. Сумы

СПЕЦИФИКА ХРОНОТОПА В РОМАНЕ «ГОРЯНИН. ВОДЫ ГОСПОДНИХ РУСЕЛ» МИРОСЛАВА ДОЧИНЦА

Статья посвящена исследованию специфики хронотопа в романе «Горнянин. Воды Господних русел» М. Дочинца и её влиянию на жанровый код произведения. Проанализированы особенности моделирования художественного времени и пространства при помощи фрагментарного повествования, смещения временных и пространственных плоскостей, ретроспекции, монтажа. Отмечено, что доминирование внутреннего хронотопа определяет притчевый характер романа. В статье акцентировано внимание на художественной оппозиции Своё/Чужое пространство как средстве моделирования психопортрета героя.

Ключевые слова: художественное время и пространство, роман-притча, внутренний хронотоп, ретроспекция, Своё/Чужое пространство.

Стаття надійшла до редколегії 31.03.2017